

Phenomenology
Феноменология

ФЕНОМЕН И СХЕМА. ПОДСТЪПИ КЪМ ЕДНА ВЪЗМОЖНА КРИТИЧЕСКА ФЕНОМЕНОЛОГИЯ

Кристиян Енчев

Българска академия на науките

Резюме. В настоящото изложение ще бъде показано защо Кантовата трансцендентална схема в ортодоксалния си вид не е функционално надежден мост в прехода от чистите познавателни форми към реални опитни „кристализации“ и как това може да бъде компенсирано с преобразуването ѝ във феноменна структура, включваща като собствени елементи регионално релевантна кинестетична организация и „кодирани идеи“. Идеите претърпяват деформализиране – от „схеми на разума“ с чисто регулативен характер преминават към конститутивни структури, обхващащи регионални фигурни сраствания, и като такива получават регионално „кодиране“ – съдържателна конкретизация. Такъв тип преосмисляне на трансценденталната схема води и до съществено изменение на начина, по който следва да бъдат разбирани локални феномени (като каквито например биха могли да се мислят „социализация“ и „образование“), така че да бъде гарантирано преосмислянето им в прехода от емпиричното херменевтизирано многообразно към спрегнатата в кодираните идеи феноменна цялост като регионално релевантно, конкретно „фигурно сродство“.

Keywords: phenomena; transcendental schemes; encoded ideas; figurative kinship; critical phenomenology

ПРЕЛИМИНАРНИ БЕЛЕЖКИ

В кратка разработка под заглавие „Двойната (не)възможност на метафизическата форма като виртуалистски концепт“ преди известно време заявих, че под „двойна невъзможност“ ще разбирам следното.

– Метафизическата форма, метафорично осветлена във виртуалистка перспектива като „отключваща собствената си употреба“, не може да бъде описана феноменно (описанието да я описва пълно – без остатък, който да указва нещо друго извън извадената навяе функционалност на формата).

– Непосредственият опит като „фар“ е осветлен метафорично с оглед на предметното условие, по посока на което формата се девиртуализира (трансцендентализира) – формата не може да се осъществи еднозначно, по предзададен път, в прехода от априори към апостериори.

Ключово значение тук има допускането, че с тематизирането на такава двойна невъзможност на формата би се усилил критическият заряд на осмислянето на виртуалисткия концепт – директното феноменологизиране на формата се разкрива като напълно невъзможно в тази парадигма. Нещо повече, присъстващите във виртуализма метафори „отключване“ и „фар“ зареждат философския дискурс с двойната невъзможност на метафоричната потенциалност – изхождам от тезата, че потенциализирането на потенциите за значение е *невъзможно* като пълно осъществяване, а практическото протичане на осъществяването на една перформация (откъм метафорично „можене-действие“: вж. Vatsov, 2012) в определена посока е *невъзможно* да стане известно предварително, доколкото протича по непредзададен път. Така езиковостта, заедно с „абсолютните“ си метафори (по Блуменберг), когато я мислим при езиците на метафизиката (те са неизменно *метаезици*), не може да компенсира невъзможността на формата в един опит за пряко феноменологизиране поради собствената си нередуцируемост до логицизиран израз, който би претендирал да реферира еднозначно към извънезикови реалии, и по този начин да даде на формата медиативна подкрепа.

В един ключов за настоящата цел текст на Валентин Канавров – „Как е възможно на една трансцендентална феноменология от Кантов тип“, четем:

„За разлика от Кантовото решение виртуалистият трансцендентализъм търси строгото трансцендентално-познавателно специфициране на феномените. Той ги разглежда не като абстрактни предмети според формално-познавателни критерии, а като особени: (1) трансцендентални условия и (2) форми на познание с определена употреба спрямо предметността на познанието, независимо от нейния характер (материален, идеален и пр.). Тази концептуализация на феномените има дефинитивен критически характер, доколкото преследва рационално основано, но винаги независимо медиано навлизане в територията на опита“ (Kanawrow, 2015: 98).

В моето изложение под „феномен“ ще разбирам концепт, получен в резултат на трансцендентално-динамологично реализиране на синтезата – самата тя изведена на преден план като трансценденталното условие на опита. Като трансцендентална динамология и условие за действителен опит, синтезата се реализира *феноменно* (девиртуализира, трансцендентализира) – произвежда регулиращи правила и удържа в единство съдържателни кристализации на опита. Кантовата трансцендентална схема е съдържателна само откъм априорното многообразно (по силата на чисти априорни отношения по време), а съдържателните типики, характерни за даден регион на опита, остават нетематични¹⁾. Осветляването на тези типики може да стане посредством *преход към един алтернативен кандидат за медиатор, притежаващ регионално-трансцендентален характер*. За целта ще изтегля печалби от „примордиалната“ версия на виртуалистка метафизика на Валентин Канавров с цел изтеглянето им по посока към едно малко по-различно решение, имащо намерение да трансформира концепта „феномен“ така, че въображението да бъде запазено по допустим

за парадигмалната пластичност на виртуализма начин. Ако преизтълчуваме схемата като „(нова) структура, чието функциониране е пряко насочено към пораждането на понятието за обекта“ (Kanawrow, 2003: 303), тогава ролята на трансцендентална схема може да поеме феноменът като „дейностна проява на самата синтеза“ (пак там). Този ход изисква да бъдат усвоени феноменно „обектните особености на конкретната сфера на опита“ (регион), за да може схемата пълноценно да се схване в динамичен аспект (Kanawrow, 2011: 137). Такова усвояване сериозно се отклонява от последния вариант на виртуализма (вж. Kanawrow, 2015), при който „феномен“ е схемата като трансцендентално условие на опита – условие, напълно независимо от опитни съдържания в хода на разгръщането си като девиртуализация (трансцендентализиране).²⁾ Аз, от своя страна, не мисля, че влиянието на действителния опит не може да се улови и спрегне в критико-метафизичен порядък като *фигуриране* в регионалната перспектива на критическите онтологии, където феноменът да стъпи на Кантовия логически принцип на сродството със съдействието на работещите в динамично взаимодействие с него принципи на единството и многообразието. Процедурата на подобно улавяне и спрягане ще наричам регионална дедукция.³⁾

Основания за феноменно преобразуване на трансценденталната схема

Съгласно трансцендентално-логическия подход на Кант, засягащ пряко възможността за трансцендентален схематизъм, категориите имат гарантирано приложение върху даден случай поради това, че той им е априорно посочен. Както отбелязва Валентин Канастров, „това означава една предварително подготвена в някаква степен онтология (някаква обработеност на света на явленията), която отнапред е познавателно пригодена към чистите разсъдъчни понятия“ (Kanawrow, 2003: 305)⁴⁾. Подобна пригоденост обаче означава своеобразна „теоретично-догматична“ пробойна в критическия модел на изграждане на метафизика (вж. Stefanov, 1993), която следва да бъде отстранена и всяко предварително онтологизиране да стане невъзможно. Априорното многообразието на нагледа, към което се насочва приложението на категориите и им е „необходимо подчинено“ (Kant, 1992: 188), е съдържателно далеч от обособен локален опит със съответни емпирични „кристализации“ – под такъв локален опит във виртуализма се разбира „предварително исторически херменевтизиращият до подредени структури от емпирични понятия опит“, „емпирично подредени класове на херменевтизираното многообразието“ (Kanawrow, 2006: 11, 44). Отнасянето на априорното многообразието към предмет остава изолирано от съдържателни, пространствено открити подредби (типички) в действителни региони на опита. Във виртуалистката метафизическа версия на Канастров, както отбелязах вече по-горе, трансценденталната схема е съдържателна само откъм априорното многообразието (по силата на чисти априорни отношения по време), а съдържателните типички, характерни за даден регион на опита, остават нетематични. Ако с цел да преодолеем въпросния „теоретично-догматичен“ елемент, преминем в полето на хипотетичния разум и при ограничен опит (а освен това и с уговорката, че се намираме в „сингуларна точка“

– такава, която съгласно Мамардашвили е условието за (не)възможност да осъществим определено наблюдение или да направим определен извод) потърсим начин да достигнем до „проектирано единство“, следва да осветлим именно съдържателните типики на региона и съответния начин те да бъдат мислени. Подобно осветляване би означавало, казано малко предварително спрямо развитието на изложението, *преход от ортодоксалната версия на Кантовата трансцендентална схема към един алтернативен кандидат за медиатор, притежаващ съдържателно-трансцендентален характер като фигурна синтеза с конститутивна сила за съответен регион*. Поради ред причини, които следва да бъдат изложени, се отказвам от теоретичния ход схематизмът да се вplete в дедукцията на категориите (с което би се избегнала „лошата безкрайност“ на потенциалните плурализации на схемата⁵⁾), но за сметка на това ще проигравам възможности за развитие на „идеята за дообработване на вече дедуцираните чисти разсъдъчни понятия, така че те да се окажат приспособими към процедурата на подвеждане под тях на многообразното на нагледа“ (Kapawtow, 2003: 305). Тук е необходимо да се направят уговорките: 1) ще се има предвид не чисто-то формално априорно многообразно на нагледа, а конкретните регионални опитни кристализации; 2) във всяко конкретно регионално многообразно някак трябва да бъдат „херменевтизирани“ на едно второ равнище (първото е емпирично) и преработени във феномен като изцяло нова структура кристализациите (групите от нагледи) на опита – съдържателните типики на съответния регион. Отнапред полагането на някакви дадености на предмета, достъпни за определянето му по време в априорното многообразно, е всъщност критикуваното „теоретично-догматично“ положение, което спъва критическите ходове. Ако видоизменим подхода и разчистим терен за схемата като дейностна проява на трансценденталната синтеза, биваща нова структура (за това вече става дума по-горе), тогава *ролята на трансцендентална схема може да поеме феноменът като такъв тип представа, която произтича от времево-пространствени кинестетични прояви, протичащи в сингуларна позиция съобразно специфично „можене да се види“* (вж. Mamardashvili, 2004: 267). Този ход изисква да бъдат усвоени феноменно „обектните особености на конкретната сфера на опита“, за да може схемата пълноценно да се схване в динамичен аспект (Kapawtow, 2011: 137).

Феномените като медиатори

Съгласно главата за схематизма в „Критика на чистия разум“ сетивни понятия са „тези като на фигурите в пространството“ (Kant, 1992: 228). В края на същата глава Кант приравнява схема, феномен и сетивно понятие: „схемата е собствено само феноменът или сетивното понятие за един предмет в съгласие с категорията“ (пак там: 231 – 232). Феномени за Кант са явленията, „доколкото се мислят като предмети според единството на категориите“, докато сетивните понятия са, съгласно дадения пример към главата за схематизма в *Критика*-та, фигури в пространството (пак там: 228, 320). Как би могло да се разбира приравняването от стра-

на на кьонигсбергския философ на тези три елемента? Мисленето на схемите не само откъм категориите, но и откъм сетивността, става наложително поради това, че „схемите на сетивността“, както отбелязва Канавров, „фиксира по-скоро ограничаващо значение спрямо употребата на понятия“ (Kanawrow, 2012: 64). За да не умножаваме медиаторите в потенциално безкраен ред, според мен е крайно наложително да изтъкваме схемата откъм спонтанността и рецептивността, но така, че асимилирането на структурите в нещо трето като модус на изясняване (дискурсивно съчетаващо дедукцията и експозицията) да се окаже запазващо „снемане“, при което свързаните елементи да не се разтварят един в друг. Подобен ход наистина буди съмнение в правомерността си, но в противен случай трансценденталният схематизъм е заплашен методологически от трудно овладяем плурализъм.

В критико-онтологичния план на изложението следва да се обърне внимание на това, че доколкото в границите на определен регионален опит се натъкваме на „обединени нагледы“ и/или „групи емпирични понятия“, трансценденталната синтеза „трябва по някакъв начин да визирира определени и конкретни констелации на опита, за да може, концептуализирайки ги, да ги експлицира като необходими елементи на съответните критически онтологии (Kanawrow, 2006: 46 – 47). Именно това налага такъв тип приближаване на трансценденталната синтеза към опитните констелации (или казано на виртуалистски метафизически език – девиртуализация), при което някак да се деформализират и „имплантират“ трансценденталните форми в структурата на кинестетична организация като нейни времеви и пространствени елементи⁶⁾. Обхващането на опитните констелации като трансцендентално обосновано единство във феномен (и съответни фигурни сраствания като „групи нагледы“), разположени във времеви отношения, следва да стане така, че съдържателните особености на опитните констелации да запазят своята определеност като релевантни на кинестетичен „захват“⁷⁾.

Когато се изправим пред емпирични кристализации в опита, имаме съответни емпирични понятия, за които важи казаното на същото място за емпиричното понятие за куче – общите фигури, „нарисувани“ от въображението, не се ограничават до конкретни, пространствено дадени фигури, а шансът кристализациите да достигнат до понятие, останал встрани от ползването на критическата метафизика на Кант, следва да бъде проверен в произвеждането на фигурно „сродство“ (по силата на съответния принцип). Но тогава, забягвайки напред спрямо хода на изложението на *Критика-та* (доколкото това е наложително от собствената логика на подхода спрямо въпросните кристализации), опираме до единството на равнището на идеите и се налага да вкараме в употреба хипотетичния разум. Доколкото за собствените ни възможности (или потенци, способности – това е въпрос за допълнително изследване и концептуално прецизиране в критико-метафизичен езиков план) може да се каже, че са кинестетично обусловени, реалното фигурно единство се случва в изпълващи кинестетични актове от регионално-битийно (като „може да се види“, равнозначно на „да бъде“ – Mamardashvili, 2004: 267) естество (което в контекста

на настоящото изложение следва да бъде осмислено критико-онтологично). Позовавайки се на Кант, в „*Органите на онтологията*“ Мамардашвили казва, че между моите възгледи (основаващи се на някакви способности) и предмета не лежи „празнота, а някаква (...) типологично съдържателна среда, в която живеят“ нещо като „духовни“ или „практически [в Кантов смисъл] тела“, в които е „свързано всичко, което не бива да се свързва мисловно“; „тоест, изпълнени са някакви условия и свързаности, допускащи, че в живота на дадено същество са заети всички негови точки“ (Mamardashvili, 1986, цит. по електронното издание). Така реализирането на едно действие или възприятие изисква в допълнение към въпросните съдържания на средата да се добави съществуване не чрез „разсъдъчна връзка“, а по силата на уместното нацелване в реализацията на действието (ето в този пункт Кантовото разцепване на синтеза на *synthesis intellectualis* и *synthesis speciosa* губи силата си и става адекватно търсенето на корелация между дедукция и експозиция, но в обратен на аналитиката ход, в синтетична перспектива) (вж. Kant, 1992: 197 – 198, в текста на първото издание). Символната чистота на пълнотата и свършенството се допускат практически до ранг на съществуване (затова е възможен и преход от „да се види“ към „да бъде“) с оглед на случваща се хармония в протичащо действие. Подобно концептуализиране на изпълването откъм собствени възможности, пределно разпростиране в екзистенциален смисъл посредством „практически тела“ или „онтологични органи“ е отправната точка за въвеждането на феномена като медиатор, в който са усвоени въпросните условия и свързаности като живо тяло със съответна кинестетична организация. Затова, ако искаме да осмислим феноменното в регионални граници и да успеем да го удържим с конститутивна сила спрямо релевантен на тези граници опит, ще се наложи да преходим през времето и пространството като феноменологично признати феномени (Хайдегер), но с продължение в девиртуализиращо движение на тяхното усвояване и конститутивно удостоверяване като кинестетични подвижности. Това означава, че тук е уместно, поне в работен порядък, подхващане на темата за общия корен между рецептивност и спонтанност с позоваване на „феноменологичен анализ“, който евентуално има претенцията да установи „същностната корелация на мислещия акт и изпълващия наглед“ като нещо изначално и непреодолимо (срв. Stefanov, 1993: 37). Хипотезата за такъв общ корен според мен изисква да бъде потърсен начин за регресивно проясняване на феноменното откъм синтеза преди (не темпорално, а онтологично) нейното аналитично разцепване на „фигурна“ и „разсъдъчна“.

Феномен, фигура, идея

За Мамардашвили феноменът представлява устойчиво възпроизведени в нашето съзнание „сцепления, съгъствания, цялостности, неразложими от никаква светлина на науката и продължаващи да излъчват от себе си определени детерминации по отношение на цялото на нашата дейност и представи“ – това са „нашите съзнателно-ориентировъчни сраствания с действията на инструментите на наблюдението“

(Mamardashvili, 2004: 273). Доколкото обаче мен ме интересува как можем да разберем произвеждането на такива сраствания и достигане до специфични, локално обособени, дейностни специфики със съответна време-пространствена структура, бих намесил уточнението, че дори определени научни представи и дейности могат да участват и да се вклиняват в процеса на наблюдение именно когато се наложи конструктивно да бъдат преодолявани феноменални препятствия⁸⁾. В най-общ смисъл, *неразделна част от инструментариума на наблюдението е съответната кинестетична подвижност на живото тяло, което по определен начин организира полето на наблюдение и приоритетизира определени способности*. Определени научни представи и обяснителни ресурси могат да се намесят при самото пораждане на феномена на съзнанието – схващането „чрез описание, а не чрез обяснение“, което за Мамардашвили е легитимно, докато сме вътре в полето на този феномен, става незадоволително, когато трябва да обясним как става пораждането на феномена откъм определена сингуларна позиция като „точка с определена плътност“ в един обобщен подход към проблема за преодоляването на феноменални препятствия.

Да речем, че осъществим редукция „по отношение на обективно-познавателните предпоставки на съзнанието“ (Mamardashvili, 2004: 269) при осъществяването на „фигурно сродство“ между различни по вид орбити на планети, описано от Кант в „Критика на чистия разум“ при изясняването на регулативната употреба на идеите. Отклоненията от кръга на параболични орбити в проектираното единство на елипсата, мислени по-нататък в едно безкрайно възможно разширение извън обхвата на наблюдаемото „според правилата на самото сродство“ – като „хиперболични пътища на комети“, които „обединяват в своя път по-отдалечените части на една неограничена за нас световна система“ (Kant, 1992: 624) – се намират в една „тотална перспектива“ на принципите. Последната се осъществява практически като *локално и съдържателно ограничено фигурно образувание в рамките на определена феноменна структура, случваща се в някакво „можене да се види като“* (като „пределен преход“ от съдържателно неопределено към съдържателно определено фигурно синтетично единство – това ще бъде изяснено по-долу). На нивото на идеите имаме, ако приспособим в работен порядък за настоящите цели мисълта на Мамардашвили, „предпоставки и допускания“, сред които особено важни в този контекст са „неуловимите от наблюдението, несъдържащи се в свойствата на нещата и неподлежащи на нагледно представяне абсолютни елементи, като произведеният в случая безкраен ефект влиза в корелация с феноменологически пълното състояние „мога (не мога)“ на субекта, с онова „как“ на съдържанията, което не може да се получи от тях чрез дедукция“ (Mamardashvili, 2004: 267). Идеите са „абсолютни елементи“ с виртуално битие и предизвикват „безкраен ефект“ на апроксимативно разширително движение по посока към дадено фигурно синтетично единство, но в конкретния мисловен акт се движим в ограничението на моженето „да се види, т.е. да бъде“ (пак там), което по силата на сродяване на съдържателно изпълнени фигури е всъщност *можене да се види като*. Така един акт на засрещане на научен закон с произтичащо от въ-

просното „може да се види“ събитийно случване на фигурната синтеза по линия, тръгваща от сингуларна точка на наблюдение, придобива онтологичен регионален смисъл и вследствие на това метафизическата виртуалност на идеите, привлечени за целите на принципите като регулативни правила за възможен опит, девиртуализиращо бива снета в процедури по тяхното „кодиране“ (Stefanov, 1999), с което към регулативната им приложимост се прибавя и *конститутивна* такава спрямо опита. Имам предвид, че – както съм отбелязвал това теоретично постижение и на други места, с оглед на усвояването му в контекста на собствената ми философска парадигма – конфигурацията, в която удържае системно предметността чрез приложението на Кантовия логически принцип на сродството, „е възможна не само благодарение на организиращата функция на идеите, но и поради „пресрещането“ им с елементите на самия теоретизиран свят, т.е. с абстрактните обекти“, които конструираме; и „ако идеите, под формата на хипотези, придават завършен вид на несистематизираното опитно знание, **то теоретичните конструктори придават завършен вид на идеите**“, като по този начин тези конструктори се превръщат в „кодирани идеи“ (пак там: 159) – последните, очевидно, са девиртуализационен продукт с конститутивен характер. (Една наложителна скоба-вметка: непредзададеният ход е в сила и тук, защото самата идея в потенция носи кодирането си, но не предопределя прехода към едно или друго такова кодиране. Ако тук се поддадем на изкушението от такъв тип детерминиране, с критическата парадигма е свършено за сметка на теоретично-догматична метафизика, или казано по друг начин, за сметка на предварително приготвена блокова онтология или в най-добрия случай – онтологема или група онтологемии.)

Ограничението в локалните измерения на наблюдателното поле (или „плътността“ на сингуларната точка, в която се намира наблюдаващият) не казва предварително как ще протече наблюдението при въпросното засрещане и в каква феноменна цялост ще се отложи съдържанието, към което са насочени принципите. По този начин „конструктивните машини“ на Мамардашвили няма да стоят като безпредпоставъчно условие за произвеждането на феноменно събитие и противоречието с онтологичния принцип за непълнота на битието, състоящ се в това „да се откажем да предпоставяме съществуването на някакъв предустановен свят с готови закони и същности“, ще бъде избегнато (срв. Deyanov, 1999: 31, Mamardashvili, 2004: 321) (за противоречие става дума, доколкото такива „машини“ са предпоставени без обяснение откъде са се взели).

Логически принципи и трансцендентално въображение

Какво означава „категориите „кристализират“ в дедукцията (...) като релативни спрямо ограничен обхват на конкретен опит“ (Kanawtow, 2011: 133)? Означава да достигнат такъв опит, който е съдържателно типологизиран. Вместо впитане на трансценденталния схематизъм в дедукцията на категориите, както е във виртуалистката „ортодоксална“ версия на Канавров, предлагам идеите, като „схеми на разума“, да бъдат привлечени в обяснителния механизъм на регионалното

съотнасяне на понятия и схеми. Тоест, когато става дума за влиянието на „регионализиращия опит върху дедукцията на категориите“ към „насочващата функция на схематизма спрямо синтезната дейност на категориите“ (пак там: 131), следва да се открои *конструиращата* функция на трансценденталния схематизъм, без която няма да е възможно да се избегне оставането на емпирично ниво като резултат от концептуалните ходове спрямо хоризонтите на опита и достигането на чистата форма до „херменевтизираното многообразно“. Схемата следва не само да бъде дедуцирана (и то независимо от регионалната дедукция на чистите разсъдъчни понятия), но и някак трансцендентално изяснена (експонирана) „спрямо емпиричната си употреба в определен регион на опита“ (пак там)⁹. Този двойствен ход „потвърждава подобия“ (Gadamer, 1997: 590) по силата на синтезно-продуктивно построяване на конкретна фигура, обграждаща емпирично схванатото многообразно, и въпреки че се движи в регулативен режим по посока на един максимум, следва някак да „придърпа“ идеята в плана на една фигурно ограничена определеност (доколкото се сменя съдържателната ѝ неопределеност в съдържателното срастване) и да я приложи конститутивно като пълноправна съдържателна трансцендентална схема – тоест като медиатор в емпиричната употреба на дедуцираната до регионален опит категория.

Регионална дедукция

Какво представлява дедукцията на категориите спрямо определен регион на опита? Когато възникне препятствие при опити за преход в наблюдението от една съдържателна фигура към друга такава, тогава определен закон, приложим към съответния регион, може да се мисли като релативно априорен спрямо въпросните регионални граници и да бъде обоснован като девиртуализиращо движение на „дообработка“ на категория. Както вече беше показано, по силата на Кантовите логически принципи на единството, сродството и многообразието идеите извършват същото движение по посока към опитното съдържание, но могат успешно да бъдат преобразувани („кодирани“) така, че да „спрегнат“ съдържателно определено фигурно сродство по силата на фигурната синтеза, обоснована чрез виртуалисткия концепт за продуктивно въображение (ясно разграничен в рамките на виртуалистката метафизика от способност). Достигането от „идеята за максимума на подразделението и обединението на познанието на разсъдъка в един принцип“ към „кодираната идея“ (нека повторим: имаща не само регулативен, *но и конститутивен характер* като феномен) за регионален максимум от подобен род, имаме отново съдържателна определеност на едно цяло, защото „онова, което е най-голямо и абсолютно завършено“ в пълна степен до пределите на опитен регион, „може да се мисли определено“: „всички ограничителни условия, които дават неопределено многообразие“ (Kant, 1992: 625), когато се отнесат към региона, се определят единствено от феноменалните препятствия, но при успешното преодоляване на тези препятствия чрез набеязаните тук преходи от чистия виртуален топос към емпиричните кристализации на опита (посредством изпълняващ ролята на „съдържателна трансцендентална

схема“ феномен) тези условия отпадат и така се извършва и преход от неопределено към определено многообразно на регионалния пределен максимум. Така екзистенциалното разпростиране по всички точки на „практическата съдържателна среда“ се осъществява като кинестетична подвижност („може да се види като“ на „онтологичните органи“), приведена в съответствие с конкретните съдържания на региона, и то така, че да бъдат феноменно усвоени и спрегнати типиките на опитните кристализации. В този смисъл, твърдението на Канавров, че „функцията на трансцендентални схеми успешно могат да изпълняват още: свободата, социализацията, образованието, играта, спортът, дрогата и мн. др.“ (Kanařrow, 2011: 138), следва да бъде промислено откъм възможните кинестетични изпитвания и произведените от тях феноменни сраствания в рамките на съдържателно релевантен регион. Ако не се направи тази крачка, въпросните кандидати за схеми няма как да извършат преход от емпиричното ниво на опитните кристализации към собствено феноменното ниво на спрегнатата в „кодираните идеи“ фигурна цялост и изпълненост.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. За Кант „апрехензията на многообразното на явлението е винаги последователна“, тоест съобразно „връзка във времето“, която е априорно отношение на чисти времеви однородни единици (Kant, 1992: 269). Самите съдържания откъм явлението не се отразяват на чистата синтеза на апребензията, а евентуални емпирични кристализации на опита остават извън обсега на процедурата: „апрехензията на многообразното в явлението на една къща, която стои пред мен, е последователна“ (пак там). Евентуалните емпирични кристализации имат пространствен характер, а пространството не е ясно експлицирано в „Критика“-та като елемент в схема, за разлика от времето.
2. Съществен момент и притегателен център за съвременните дискусии за схематизма е тезата, че регулативните заедно със строго конститутивните функции, които схемата притежава като познавателно условие, са залог за нейния силен „концептуален потенциал“ и широк „систематичен обхват“ (Kanařrow, 2003: 302). Принос за тези дискусии има задочният диалог между авторите на текстове, посветени на схематизма, публикувани в сп. „Философия“ кн. 5 – 6/1996, сс. 32 – 72. В рамките на виртуалистката метафизика, като неконсервативно продължение на Кантовата критическа метафизика, стана възможен плодотворният диалог (и като следствие от това – съответните дискурсивни проекции) между мен и Валентин Канавров относно възможната концептуална съотнесеност между схематизъм и метафора. Идеята за методологично осъществен преход от интенционалност към интензионалност в трансцендентално-логически смисъл, която изложих в дисертацията си „Анализ на прехода от екстензионалност към интензионалност в логиката“ (2004), у Канавров намери място при

(пре)осмислянето на схематизма в рамките на неговата теза, че „критическата метафизика строи критико-историческите онтологеме по интензионално-логически път“ (Kanawrow, 2006: 65). Този тип осмисляне, но в специфичната перспектива, в която извърших модифициране на Рикъровия концепт за метафоричен схематизъм, на свой ред, намери място в монографията ми „От интенционалност към интензионалност. Логическият път на виртуалисткия трансцендентализъм“ (2009). Някои резултати от критическия ни диалог с Канавров са изложени в текстовете ми „Трансценденталните логики в светлината на една възможна метафизика на въображението“ (електронна публикация в сп. „Литературен клуб“: <http://www.litclub.com/library/kritika/enchev/metaphysics.htm> от 29.12.2011) и „Ключови метафори в ‚критическата трилогия‘ на Валентин Канавров“ (Enchev, 2012: 42 – 46), също и в тематично сходна с последната публикация в испанското електронно списание *Contrastes* (Enchev, 2016).

3. В рамките на защитаваната от мен позиция трансценденталната логика на Кант в ортодоксалната си версия не може да послужи като мост за достигането до множество регионални области на различни типове опит. Във виртуалисткия вариант на критическа метафизика тези области са самите критически онтологии, към които спада и областта на практическото. В този вариант схематизмът се плурализира, като времето и свободата стават равноправни като трансцендентални схеми. При ортодоксалния виртуалистски концепт обаче онтологичността на опитните кристализации, както и запазването на трансценденталната същност на феномените (предефинирани) като възможни схеми, остават според мен сериозно застрашени от възможни външни на критическата парадигма концептуални приплъзвания към емпирични ориентири. При едно критико-херменевтично изследване на връзката между свободата и въображението трябва да намерим и обосновем гарант за онтологичността на съответния „духовен опит“ – последният задава „съдържателни хоризонти“, които „играят ролята на предварителни емпирични ориентири“ за формата на познание „по пътя на нейното ръзгръщане“ (Канавров, В. 2006. „Критически онтологеме на духовността“, В. Търново: Фабер, с. 58). Онтологичната реализация на чистите разсъдъчни понятия, като едно ефективно преобразуване в регионални категории, трябва да прибегне до помощта на въображението, доколкото чрез него става възможно освобождаването на съдържания, които биха били релевантни на регионални категории. Ако съдържателните подредби („кристализации“) не бъдат осмислени по трансцендентален път като възможни, тогава виртуалистката постройка ще остане концептуално непълна и ще се окаже наложително компенсирането на непълнотата ѝ чрез външни реалии.

За разлика от решението чрез „вплитане на трансценденталния схематизъм в дедукцията“ да се постигне „включване на реалния опит“ (Kanawrow, 2011: 131), аз предлагам трансценденталният схематизъм да бъде осмислен чрез концепта „метафизика на въображението“, като конкретните опитни „кристализации“ служат за ориентир (или според собствената

метафорика на трилогията – „фар“) за дообработката на чистите разсъдъчни понятия, с уговорката, че непременно преди това конкретната съдържателна типика на опитното многообразно е осмислена метафизически чрез освобождаването на съдържания и тяхното принципно овъзможностяване от **направляващото хода на трансценденталната синтеза въображение**. Самото освобождаване (чрез което аз осмислям и свободата като схематизъм), като такова, е неемпирично – присъединената към дадено понятие представа на въображението (в свободната му употреба) се свързва с освободените съдържания на многообразието от частични представи по силата на трансцендентален принцип, а не като зависимост от асоциативен закон – в тази форма на проява на свободата като свобода от асоциативна принуда и свобода за свързване според априорни принципи лежи възможността за **метафоричен схематизъм**. В този пункт аз навлизам в проблематика и съответни възможности за разработване, които тепърва следва да бъдат интегрирани в архитектурата на виртуалисткия проект. Подобно развитие на възможността на свободата като схема изисква *въображението да получи по-високи правомощия във функционално отношение*, но без да се изоставя концептът за виртуалистски трансцендентализъм.

- С оглед на довеждането на метафоричните схеми до условието им за възможност – довеждане на нееднородното на многообразното до безусловната му свързаност в едно цяло, което *като че ли* е еднородно в самото себе си – следва да се обособи едно междинно структурно ниво в метафизическата постройка, на което да стане възможно извеждането на принципното единство на продуктивната синтеза на въображението. Работната ми хипотеза е следната: това междинно структурно ниво, разделящо метафизиката на познанието и метафизиката на битието, би представлявало такава форма на метафизика на въображението, с оглед на която феномените в ролята им на медиатори са обосновани в рамките на една междинна дискурсивна модалност (какво би могла да представлява тази модалност, следва да се разбере в хода на изследването), в която трансцендентално изяснение и трансцендентална дедукция процедурно се подкрепят по някакъв начин въпреки принципното различие между тях.
4. В един доста близък до тази идея смисъл според мен стои една от тезите на Мераб Мамардашвили, развити в „Класическият и некласическият идеал за рационалност“ (този текст ще бъде предмет на обсъждане в развитието на настоящото изложение), съгласно която теза „моделите на фактите съществуват, те самите трябва да бъдат не просто конструкции на човека, но и факт, допускан и произвеждан от връзките на Вселената, част от еволюцията на която е и еволюцията и траекторията на субекта“ (Mamardashvili, 2004: 263). Това означава, че „живото“, което „действа на границата“ (пак там: 361), запазва за себе си възможността да се окаже неподатливо спрямо достъпа до тези модели, към които мисленето е приложимо. А оттам – възможността да мислим некласически и все пак трансценденталистски изграденото тук разбирание за феномен.

5. „Ако по линия на въображението и в стремежа за пределна изчистеност схемата е нещо „трето“, което обаче е коренно различно от понятието и нагледа, тогава концептуализацията ще се изправи пред необходимостта от търсене на „нещо четвърто“ и т. н. Затова Кант предлага не твърде елегантното решение за аташиране на схемата към понятието“ (Kanawtow, 2012: 61).
6. Имам предвид следното: „Кинестезите разглеждам като продукт на девиртуализацията на времето и пространството като чисти форми на рецептивността. Деформализирането (респ. девиртуализирането) на тези форми и превръщането им в своеобразен възприятен „орган“, като „цялостна система на кинестезите“ заедно с корелативната цялостна система от предпредикатни очевидности на мисленето, е условието за възможността на опит, херменевтизиран до подредени структури от емпирични понятия и групи нагледи“ (Enchev, 2009: 159).
7. С оглед на виртуалистките опити да бъдат усвоени подобни констелации в границите на социални критически онтологии (като тип съдържателни трансцендентални логики), е уместно да се спомене и идеята на Емил Дюркем за „социално“ време и „социално“ пространство: „ориентириите, по отношение на които всички неща са темпорално класирани, са взети от социалния живот“; „пространството не би било самото то, ако подобно на времето не бе разделено и разграничено“ – „тези разграничения произтичат очевидно от различното афективно значение, което се придава на различните региони“ (Durkheim, 1998: 23).
8. Ако възникнали феноменални препятствия ни поставят в ситуация, в която преди случването на едно логическо извеждане „не е определено как и в каква посока ще се случи“ (Deyanov, 1999: 36), то изпадналият в такава ситуация определено не се намира, съгласно определенията на Мамардашвили, в „безмерна“ или „идеална точка“, а в такава, която е „бременна с отклонение“ (Deyanov, 1999: 35). Сингуларността в посочения смисъл е невидима в ситуации, в които нашите обективации сработват. Но същата излиза „на светло“ тогава, когато липсва „онтологичен орган“, чрез който да се справим с едно феноменално препятствие. Когато се извършва миметичен акт, при който става „отчуждено усвояване на символната феноменалност“ на несъизмерим с този на наблюдателя свят (пак там: 36), тогава достигането до усвояване на кинестетичните условия за възможност на онтичните по характер външни телодвижения предполага плурализиране на кинестетичната типика съобразно спецификата на различни светове. Това е движение в некласическа посока спрямо Левинас и неговите „отправни точки, които не функционират като обекти“ в рамките на неговата „феноменология на кинестетичната сетивност“ – „ходене, бутане, дърпане“ и т.н. (Levinas 1998: 125), доколкото въпросните точки не могат да опишат съдържателно различни кинестетични специфики в рамките на различни несъизмерими светове и доколкото с това се предполагат, съгласно некласическата трансцендентална логика на Деян Деянов, различни предпредикатни очевидности (вж. Deyanov, 2001).

9. Без експлицитно да засяга схематизма, в първото издание на „Критика на чистия разум“ Кант пише: „Но тъй като в такава мисъл [посредством категориите] участва повече от само способността да мислим, т.е. разсъдъкът, и тъй като самият разсъдък, като познавателна способност, която трябва да се отнася към обекти, се нуждае също така от изяснение [expositio], що се отнася до възможността на това отнасяне, трябва преди това да изследваме субективните извори, които съставят априорната основа за възможността на опита, не според емпиричната, а според трансценденталната им природа“ (Kant, 1992: 171). Ако възможностите за интерпретиране на схемата (както беше отбелязано по-горе) като нова структура се схванат откъм спонтанността на тройната синтеза (на апрехензията, репродукцията и рекогницията) в чистата ѝ трансцендентална проява, но в рамките на регионален опит, това ще ни даде свободен коридор за смислово „приплъзване“ на имания предвид от Кант в горния цитат от „Критика“-та сдвоен дискурсивен модус (сдвоеност на дедукция и експозиция), в полето на трансценденталната синтеза и приложението му към схематизма. Това е възможен начин да създадем концептуално пространство за смислови разширения на самото работно поле, в което изясняваме схемата съобразно предложената от Канавров (пре)интерпретация.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Vatsov, D. (2012). Kak znachat metaforite. *Sotsiologicheski problemi*, XLIV-I, 7 – 33. [Вацов, Д. (2012). Как значат метафорите. *Социологически проблеми*, XLIV-I (специален брой): 7 – 33]
- Gadamer, H.-G. (1997). *Istina i metod*, Pleven: EA. [Гадамер, Х.-Г. (1997). *Истина и метод*, Прев. Д. Денков. Плевен: ЕА]
- Deyanov, D. (1999). Neklasicheskata ratsionalnost kato problemno pole, *Kritika i humanizam*, 6: 17 – 38. [Деянов, Д. (1999). Некласическата рационалност като проблемно поле. *Критика и хуманизъм*, 6: 17 – 38]
- Deyanov, D. (2001). *Uvod v logikata i metodologiyata na humanitarnite nauki (Humanitaristikata sled "smartta na choveka")*, Plovdiv: Plovdiv University Press. [Деянов, Д. (2001). *Увод в логиката и методологията на хуманитарните науки (Хуманитаристиката след „смъртта на човека“)*, Пловдив: Пловдивско университетско издателство]
- Durkheim, E. (1998). *Elementarni formi na religioznia zhivot*, Sofia: Sofia – S.A. [Дюркем, Е. (1998). *Елементарни форми на религиозния живот*, Прев. М. Серафимова, Л. Янакиева. София: София – С. А]
- Enchev, K. (2009). *Ot intentsionalnost kam intenzionalnost. Logicheskiyat pat na virtualistkia transtsendentalizam*, Sofia: IK IFI-BAN. [Енчев, К. (2009). *От интенционалност към интензионалност. Логическият път на виртуалисткия трансцендентализъм*, София: ИК ИФИ-БАН]
- Enchev, K. (2011). *Transtsendentalnite logiki v svetlinata na edna vazmozhna metafizika na vaobrazhenieto*, Litclub, ISSN 1313 – 4124,

- <http://www.litclub.bg/library/kritika/enchev/metaphysics.htm>. [Енчев, К. (2011). *Трансценденталните логики в светлината на една възможна метафизика на въображението*, сп. Литературен клуб – www.litclub.bg, ISSN 1313 – 4124, <http://www.litclub.bg/library/kritika/enchev/metaphysics.htm>]
- Enchev, K. (2012). Klyuchovi metafori v „kriticheskata trilogia“ na Valentin Kanawrow, *Philosophical alternatives*, 1: 42 – 46. [Енчев, К. (2012). Ключови метафори в „критическата трилогия“ на Валентин Канавров. *Философски алтернативи* 1: 42 – 46]
- Kanawrow, V. (2003). *Kriticheskata metafizika na Kant*, V. Turnovo: Faber. [Канавров, В. (2003). *Критическата метафизика на Кант*, В. Търново: Фабер]
- Kanawrow, V. (2006). *Kriticheski ontologemi na duhovnostta*, V. Turnovo: Faber. [Канавров, В. (2006). *Критически онтологеме на духовността*, В. Търново: Фабер]
- Kanawrow, V. (2011). *Patishhta na metafizikata. Kant i Hedegger*, Sofia: Iztok-Zapad. [Канавров, В. (2011). *Пътища на метафизиката. Кант и Хайдегер*. София: Изток-Запад]
- Kanawrow, V. (2012). Dilemi na Kantovia transtsendentalen shematizam, *Philosophical alternatives*, 6: 94 – 101. [Канавров, В. (2012). Дилеми на Кантовия трансцендентален схематизъм. *Философски алтернативи*, 6: 94 – 101]
- Kanawrow, V. (2015). Kak e vazmozhna edna transtsendentalna fenomenologia ot Kantov tip?, *Philosophical alternatives*, 4: 56 – 67. [Канавров, В. (2015). Как е възможна една трансцендентална феноменология от Кантов тип? *Философски алтернативи*, 4: 56 – 67.]
- Kant, I. (1992). *Kritika na chistia razum*, Sofia: BAN. [Кант, И. (1992). *Критика на чистия разум*, Прев. Ц. Торбов. София: БАН]
- Mamardashvili, M. (1986). *Organui ontologii (Doklad v Institute filosofii (Moskva) 1 aprelya 1986 g.* [Мамардашвили, М. 1986. *Органи онтологии (Доклад в Институте философии (Москва) 1 априля 1986 г.)*. http://www.philos.msu.ru/libfiles/Mamard_Organy.doc]
- Mamardashvili, M. (2004). Klasicheskiyat i neklasicheskiyat ideali za ratsionalnost, In: M. K. Mamardashvili. *Izbrano, tom 1: Klasicheska i neklasicheska ratsionalnost*, Sofia: Iztok-Zapad. [Мамардашвили, М. (2004). „Класическият и некласическият идеали за рационалност“. Прев. Е. Григоров. В: Деянов, Д. (съст.) *М. К. Мамардашвили. Избрано, том 1: Класическа и некласическа рационалност*, София: Изток-Запад]
- Stefanov, A. (1999). *Sposobnost za teorii*, Sofia: Lik. [Стефанов, А. (1999). *Способност за теории*. София: Лик]

- Stefanov, I. S. (1993). Heinz Heimsoeth i Immanuel Kant. Problemat za vazmozhnostta na edna „praktichesko-dogmatichna“ metafizika, *Filosofski pregled*, 1 – 2: 35 – 60. [Стефанов, И. С. (1993). Хайнц Хаймзът и Имануел Кант. Проблемът за възможността на една „практическо-догматична“ метафизика. *Философски преглед*, 1 – 2: 35 – 60]
- Enchev, K. (2016). „The Routes of Critical Metaphysics: Valentin Kanawrow’s Contribution“. *Contrastes. Revista Internacional de Filosofia*, XXI, 2, 163 – 169.
- Levinas, E. 1998. „Intentionality and Metaphysics“. In: Richard A. Cohen, Michael Bradley Smith (transl.), *Discovering existence with Husserl*. Evanston, Illinois: Northwestern University Press, 122 – 129.

PHENOMENON AND SCHEME. APPROACHES TO A POSSIBLE CRITICAL PHENOMENOLOGY

Abstract. This article elucidates why the Kant’s transcendental scheme in its orthodox type is not a functionally reliable bridge in the transition from pure cognitive forms to real experiential “crystallizations”, and how this can be compensated by its transformation into a phenomenal structure including as its own elements regionally relevant kinaesthetic organization and “encoded ideas”. Ideas undergo deformatization – from “purely regulatory” schemes of reason, they go to constitutive structures that comprise regional figurative adhesions and as such receive regional “encoding” – contentful concretization. This type of rethinking of the transcendental scheme also leads to a significant change in the way in which local phenomena should be understood (such as, for example, socialization and education) so as to guarantee their rethinking in the transition from the empirical (but hermeneutically grasped manifold) to the phenomenal integrity in the encoded ideas as a regionally relevant, concrete “figurative kinship”.

✉ **Dr. Kristiyan Enchev, Assoc. Prof.**

Institute for the Study of Societies and Knowledge
Bulgarian Academy of Sciences
Sofia, Bulgaria
E-mail: chris.enchev@gmail.com